

branja, če so se literarno udejstvovali. Prisotnost je bila recipročna, in to je zahtevala vpljudnost ne glede na to, če so se dolgočasili ali ne.

Kot je pokazalo nepričakovano odkritje lesenih povoščenih tablic iz Vindolande, ki vsebujejo tako privatno kot uradno korespondenco pripadnikov rimske vojske in njihovih družin, je bil odstotek pismenosti v rimskem imperiju večji, kot se je pred tem domnevalo. In kot kažejo upodobitve na nagrobnikih ter v nekaterih primerih tudi sami napisi s tovrstnimi izjavami, sta bila izobrazba ter poznavanje literature in obeh jezikov, latinščine in grščine, zgovorno znamenje družbene pomembnosti. Biti izobražen in seznanjen z latinsko literarno kulturo sta bila med provincialnim prebivalstvom pomembna statusna simbola. Starši osvobodenci so pogosto dali svoje dečke izsolati v najboljše dostopne šole, da bi s pridobitvijo "kulturnega kapitala" na najhitrejši možni način – kot otroci osvobodencev, ki se jih je še držala stigma nesvobodnega rodu –, premestili pomanjkanje "družbenega kapitala".

Pomembna je bila tudi govornica reliefov; pripadniki mestnih elit po vsej verjetnosti niso naključno izbirali motivov, ki so krasili njihove nagrobnike, temveč je imela njihova izbira globlji pomen. Če je veteran, ki se je naselil daleč od rodnega mesta v Italiji, na nagrobniku dal upodobiti Eneja z očetom in sinom, ki je zapustil gorečo Trojo in se naselil v Italiji, je morda na simbolni ravni hotel povedati, da se je na tujem počutil kot rimski državljani in potomec Eneja. Rimska literarna izobrazba je prodrla v vse pore rimskega in romaniziranega življenja. Knjiga, ki vse to natančno komentira, je zanimivo branje za vse, ki se tako ali drugače ukvarjajo z antiko.

Marjeta ŠAŠEL KOS

Corpus inscriptionum Latinarum II²/14. *Inscriptiones Hispaniae Latinae, pars XIV: Conventus Tarraconensis. Fasc. secundus: Colonia Iulia Urbs Triumphalis Tarraco (CIL II²/14, 2).* Edidit GÉZA ALFÖLDY. De Gruyter, Berlin, New York 2011.

Ta impozantna monografija je najnovejši zvezek folio formata nove izdaje španskega dela Mommsenovega Korpusa latinskih napisov (CIL II), ki obsega napise mesta Tarakone (Tarraco, zdaj Taragona). Zvezek je napisan v latinščini, kar je nedvomno rezultat velike erudicija avtorja izdaje, Géze Alföldyja, saj tudi med epigrafiki, ki se ukvarjajo z rimskimi napisi, ni veliko takih, ki bi znali pisati latinsko. Knjiga je sicer zaradi tega dostopna le ožjemu krogu strokovnjakov, vendar je po drugi strani povsem neobhodna za vsakega, ki se želi ukvarjati s Hispanijo, rimsko Španijo, pa tudi za vse, katerih raziskave temeljijo na rimskih napisih, saj so napisi tako iz Italije kot iz različnih provinc rimskega imperija pomembni za osvetlitev njegove celotne zgodovine. Italija je bila namreč s provincami tesno povezana v veliko skupno državo, kar se marsikje odraža v določeni uniformiranosti, posebej to velja za province zahodnega dela imperija. Na drugi strani pa tudi razlike, ki se kažejo v epigrafskem gradivu posameznih mest in regij, terjajo poznavanje širše "epigrafske slike" celotnega imperija, saj jih sicer ne moremo ustrezno razložiti.

Po razčlenjeni vsebini in predgovoru sledi zelo obširna bibliografija citiranih del, ki kaže, kako zelo se vsi utapljammo v poplavi moderne strokovne literature, saj je vse težje ažurno slediti najnovejšim razpravam in dohajati napredek stroke, zlasti še, ker ni vse, kar je objavljeno, vredno upoštevanja. Ta knjiga pa je neobhodni delovni "instrument", mimo katerega ne more nihče, ki se resno ukvarja z rimskimi napisi. Njen glavni avtor je nedavno umrl Alföldy, v uvodu pa so naštetih španski in drugi kolegi, ki so mu pomagali pri izdaji tega zelo obsežnega dela. Po krajši zgodovini raziskav sledita še dva krajša prispevka, oba izpod peresa Alföldyja; prvi obravnava zgodovino in topografijo mesta Tarakone, drugi pa značilnosti tarakonskih napisov. Rimsko mestoce je nastalo na mestu manjše domorodne nasebine že v času druge punske vojne, prvič ga omenja Livij, ki poroča, da je Hasdrubal premagal Rimljane nedaleč od Tarakone.

Tarakona je že zgodaj postala glavno mesto totranske Hispanije (*Hispania citerior*), rimsko kolonijo v njej pa je ustanovil Cezar. Razcvetela se je v času Avgusta, ko je bilo zgrajenih veliko število javnih zgradb, med drugim tudi cesarskemu kultu posvečeno svetišče; mesto je imelo dva formuma (od tega en provincijski), amfiteater in gledališče, izreden pomen pa je imelo od nekdaj tudi pristanišče. V republikanskem obdobju je poleg Rimljanov v mestu prebivala tudi domorodna elita, pozneje pa prevladujejo latinska imena. Zanimivo je, da so v mestu živeli tudi grško govoreči posamezniki, ki so se priselili iz grških provinc imperija; ti sodeč po ohranjenih grških napisih niti niso bili tako zelo redki, kar je na zahodu imperija značilno le za največja trgovska in kulturna središča.

Tako kot skoraj vsak korpus rimskih napisov tudi ta skriva presenečenja. Med skoraj 400 napisi je tudi nekaj takih, ki so neposredno zanimivi za ilirsko-panonski prostor in severovzhodno Italijo. Pod št. 14, 975 je objavljen počastitveni napis iz časa Septimija Severa (iz leta 198 po Kr.) za senatorja Tiberija Klavdija Kandida (*Ti. Claudius Candidus*), ki je bil v času svoje dolge in zanimive kariere med drugim konzul in vladarski namestnik v provinci totranska Hispanija (*Hispania citerior*), kjer je na kopnem in na morju poveljeval vojski in mornarici v boju proti upornikom in državnim sovražnikom. Šlo je namreč za čas kmalu po nastopu Septimija Severa, ki so ga za cesarja oklicale legije v Panoniji, že kmalu pa se je moral bojevati proti dvema uzurpatorjema, na zahodu proti Klodiju Albinu (*Clodius Albinus*), na vzhodu proti Pesceniju Nigru (*Pescennius Niger*). Ko se je Pescenij cesarju uprl, je Kandid poveljeval vojski iz Ilirika, ki se je udeležila bojev proti uzurpatorju in njegovim privržencem v Aziji (*expeditio Asiana*). Poleg Hispanije je Kandid namreč upravljal tudi provinco Azijo in Norik.

Pod št. 14, 1031 je objavljen velik podstavek za kip iz apnenca, ki je hkrati tudi nagrobni napis postavljen za Marka Avrelija Lucilija. Lucilij je bil po rodu iz Petovione in vpisan v petovionsko volilno okrožje Papirija (*tribus Papiria*). Bil je član elite vladarske konjenice in stotnik v več legijah, med drugimi v panonski Prvi pomožni (*Adiutrix*), v Drugi Trajanovi, v Štirinajsti Gemini in Sedmi Klavdiji. Živel je 60 let, v vojski pa je služil 40 let. Nagrobnik in kip mu je dala postaviti žena in dedinja Ulpija Juventina.

Prav tako je zanimiv nagrobnik Marka Avrelija Viktorina, ki je bil po rodu iz Emone (14, 1063). Na nagrobniku je označen kot *evocatus*, kar pomeni, da je že kot odsluženi

vojak po opravljenem službovanju ponovno vstopil v vojsko; običajno so ti starejši vojaki uživali določene bonitete oz. so hitreje napredovali. V napisu je natančno navedena njegova starost, ki pa izkazuje razmeroma mladega vojaka: 34 let, 6 mesecev in 18 dni. Službenih let je opravil 15, morda tudi več, kar pa ni znano, ker je številka poškodovana. Nagrobnik sta mu dala postaviti brat Avrelij Marcelin in Avrelija Sabina (morda sestra ali svakinja, verjetno pa ne žena, ker bi bilo to na napisu omenjeno). Oba sta bila tudi njegova dediča. Pod napisom je upodobljena *ascia*, kamnoseško orodje, podobno sekiri oz. kladivu, ki se je uporabljalo pri obdelavi kamna, na rimskih nagrobnikih pa je verjetno imelo simbolični pomen nedotakljivosti groba, čeprav obstaja tudi cela vrsta drugačnih razlag.

Omembe vreden je tudi počastitveni napis za Gaja Kornelija Valenta (*C. Cornelius Valens*), po rodu iz mesta *Pompaelo* (Pamplona), ki se je v času markomanskih vojn mudil pri Marku Avreliju na dvoru, ki je bil tedaj, ok. leta 173 po Kr., v Sirmiju. Tam je Valent kot odposlanec iz tostranske Hispanije pri cesarju urejal finančne zadeve svoje province.

V knjigi je objavljenih še veliko drugih zanimivih napisov; zanimivi so tisti, ki so jih postavili senatorji oz. so jim jih dali postaviti drugi, dalje spomeniki rimskih vitezov, municipalne elite in osvobojenecv. Zelo zgovorni so napisi vojakov različnega ranga, medtem ko so spomeniki navadnih državljanov in peregrinega prebivalstva brez državljanstva zanimivi predvsem za preučevanje imen in imenskih formul. Vsi spomeniki so natančno opisani, navedena je vsa strokovna literatura, v kateri so bili objavljeni, vsa različna čitanja napisov in posebej posameznih problematičnih delov napisa, komentar pa ni vedno izčrpen. To je poleg dejstva, da je knjiga v latinščini, največji primanjkljaj nove izdaje korpusa latinskih napisov. Treba pa je poudariti, da zvezek vsebuje zelo lepe fotografije napisov s tistih rimskih kamnov, ki so se le uspeli ohraniti, sicer pa dobre risbe slabo ohranjenih napisov ter skice tistih, ki so zgubljeni, če so le bile kdaj napravljene v preteklosti.

Marjeta ŠAŠEL KOS

Andreas Kakoschke: *Die Personennamen im römischen Britannien*. Alpha-Omega, Reihe A, Bd. 259. Olms – Weidmann, Hildesheim, Zürich, New York 2011. ISBN 978-3-487-14628-7. 671 strani.

Študenti in raziskovalci, ki se ukvarjajo z rimsko epigrafiko, onomastiko in jezikoslovjem, bi morali poznati dela A. Kakoschke, saj na eni strani prinašajo neprecenljiv vir podatkov in na drugi številna teoretična znanja na temo rimskega imenoslovja, s pomočjo katerega je mogoče ugotavljati tudi migracije in s tem tujce na določenem območju. V zadnjih desetih letih je izšlo že več del s to tematiko: kataloga osebnih imen po provincah (*Die Personennamen in den zwei germanischen Provinzen – 2006, Die Personennamen in der römischen Provinz Gallia Belgica – 2010*) in analize prebivalcev Germanije in Švice. Pred nami pa je naslednja v tej seriji, torej monografija o osebnih imenih v rimski provinci Britaniji.

Gre za izčrpen katalog osebnih imen v rimski provinci Britaniji, ki prinese obsežen pregled vseh v provinci izpri-

čanih družinskih (*gentilicia*) in osebnih (*cognomina*) imen med 1. in 3. stoletjem po Kr. (z izjemo redkih primerov pred tem časom in po njem). Ker želi avtor sliko zaokrožiti, so našla mesto v katalogu tudi imena prebivalcev iz province, ki so bila izpričana zunaj nje, pa naj so bili to pripadniki vojske ali civilisti. Iz istega razloga so bili upoštevani tudi napisi, ki omenjajo osebe, ki so bile v Britaniji v nekem časovnem obdobju samo enkrat, npr. senatorji kakor tudi prokuratorji iz viteškega razreda, pristojni za civilno upravo, ali viteški tribuni ali prefekti, ki so opravljali vojaške ali civilne funkcije. Prav tako so bila vključena imena centurionov, navadnih vojakov ali ljudi z drugimi funkcijami, ki so svojo službo opravljali v Britaniji. Katalog tako predstavi prozopografijo province – pregled vseh poimensko dosegljivih oseb, ki so v Britaniji prebivale ali so se tu daljši ali krajši čas zadrževale.

Katalog v prvi vrsti upošteva kamnite spomenike z napisi. Poleg tega so v katalogu tudi osebe, ki jih antična literatura postavi v provinco Britanijo. Samo deloma pa so upoštevani napisi na drobnih predmetih vsakdanje rabe (*instrumentum domesticum*). Izvor oseb, omenjenih na drobnih predmetih, je namreč negotov, zato branje številnih tovrstnih napisov velikokrat ostaja sporno; v posebnih okoliščinah, npr. če je ime redko, so imena kljub vsemu vključena v katalog.

Zapis za vsako ime je sestavljen iz treh delov: preprosta preglednica z osnovnimi podatki za ime, objave istega imena v drugi relevantni literaturi (OPEL – *Onomasticon provinciarum Europae Latinarum*, RIB – *The Roman Inscriptions of Britain* ...) in komentar. Avtor uporablja številne kratice in okrajšave, ki uporabnika na začetku begajo, a se jih kmalu navadi. Njihova uvedba je razumljiva, saj je A. Kakoschke želel na pregleden način predstaviti imena in jih opremiti s čim več koristnimi podatki. V komentarju je prikazan tako avtorjev pogled na določeno ime kot tudi bibliografija, ki sodi k posameznemu imenu. Prva imena (*praenomina*) načeloma niso obravnavana posebej, če pa gre za zelo redko izpričano ime, mu avtor posebno pozornost posveti v komentarju.

Ker želi avtor povečati izpovedno moč seznama v pričujočem katalogu (v nasprotju z ostalimi priročniki in indeksi), niso navedena samo posamezna imena in vir, temveč popolno ime [prvo ime (*praenomen*), družinsko ime (*gentilicium*) (+ filiacija + navedba volilnega okrožja) + osebno ime (*cognomen*) ali *nomen simplex + nomen simplex* (očetovo ime)]. Če prostor to dopušča, je ime navedeno tako, kakor se pojavi v napisu, torej z ligaturami, apeksi, delitvijo vrstic in ločilnimi znamenji, a vedno v nominativu. Poleg tega so v katalogu navedeni še kraj in čas najdbe, trenutno mesto hrambe, datacija in – v primeru, če je prepoznaven – status omenjene osebe (vojaška funkcija, poklic, družinska razmerja itd.). Poleg tega je mogoče najti namig na tuj/etnični izvor osebe. Katalog navaja imena po abecednem redu in podaja informacije o jezikovnem izvoru imen (keltski, germanski, latinski, grški itd.). V komentarju je mogoče najti dodatne, omembe vredne posebnosti glede napisov ali imen na njih. K napisom oz. imenom pa je vključena tudi sekundarna literatura. Avtor podrobneje obravnava napise, na katerih so bila izpričana (za Britanijo) redka imena, pa tudi tista, ki so v Britaniji posebej pogosta. Prav tako več pozornosti nameni napisom, kjer je naveden tudi izvor (*origo*) ali kakšna druga posebnost.